

A honfoglalás biztosította a magyarság fennmaradását

Beszélgetés a nagy váltásról, a felzárkózási kísérletekről dr. Kristó Gyulával, a szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara professzorával

Ebben az esztendőben sokszor és sokféleképpen alkalmunk nyílik a magyarok történelmében meghatározó állomásra, a 896-os honfoglalásra gondolni. Mi tagadás, könnyű kísértésbe esni, s a legendák, mítoszok világában kalandozni, Árpádot és népét hősnék, legyőzhetetlennek képzelni. Ezeregyszáz év után persze nehéz a kérdésre válaszolni: hogyan, milyen előzmények után történt pontosan a magyarok bejövetele, miként fogjuk fel azt a lépést, amely egy nép történelmében általában csak egyszer fordul elő. Álmoktól és legendáktól mentesen, kizárólag a tudományos kutatások eredményeire támaszkodva beszélgettünk a napokban dr. Kristó Gyulával, a szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara középkori és korai magyar történelmi tanszékének professzorával.

— A honfoglalás 1100. évfordulóján mennyi helyen alkalmunk nyílik ünnepelni, emlékezni. A magyarok bejövetelét 896-ban azonban — sejtésünk szerint — nem lengte körül ünnepélyesség.

— A történelem számára mindig nagy dilemma történelmi eseményeket ünnepelni, de tudomásul veszem és elfogadom, hogy az egész világon megemlékeznek a nagy évfordulókról. Ugyanakkor pontosan és szabatosan meg kell határozni, mit is ünnepelünk.

Egy fatális vereség következménye

Amióta az emberek megemlékeznek a magyarok bejöveteléről, a honfoglalást dicsőséges hadi cselekedetként értékelik. Szomorú tény, de a honfoglalás egy „nem kívánt terhesség” volt. Semmi jel nem mutat arra, hogy a magyaroknak szándékukban állt a jó Etelközbe eljönni. Azon a vidéken óriási területen uralkodtak, legeltették az állataikat. A Kárpát-medence ötödik százada volt, mint az Etelköz, sokkal vízesebb, főleg azok a részek, amelyek a magyarok szempontjából számításhoz jöhettek. A természeti viszonyok tehát korántsem voltak ideálisak. A magyarok bejövetele egy fatális vereség következménye volt, amelyet a besenyőktől szenvedtek el. Ennek közvetlen előidézője pedig egy másik olyan támadás, ami kelet felől a besenyőket érte. Gyakorlatilag egy eurázsiai, több ezer kilométert átfogó népmozgás indult el az Aral-tó vidékéről 893-ban, és 895-ben már a Kárpátok hegygerincéig gyűrűzött. A honfoglalásnak van egy másik előzménye is. A magyarok itt éltek a Kárpátok keleti szomszédságában már legalább negyven esztendője, azelőtt pedig Szvediaiban, és értelemesen bekapcsolódtak a hatalmi viszonyokba. Történt, hogy 895-ben kitört egy bolgár—bizánci háború, ekkor a bizánciak felkérték a magyarokat, hogy segítsék őket a bolgárok ellen. A bolgárok pedig felkérték a besenyőket, hogy kapcsolódjanak be a magyarok ellen. Tulajdonképpen a második szomszédok szövetségük egymással. Ebben a háborúban a magyarok győzelmeiket aratták a Balkán-félszigeten, visszavonulójában pedig oldalba kapta őket a bolgár támadás délről, illetve a besenyők keletről, ez viszont a magyarok etelközi szálláshelyét érte. Nem tehettek mást, mint ráléptek egy egyirányú útra, amelyen csak nyugat felé lehetett menni. Dél felől a bolgárok, észak felől a földműveléssel foglalkozó szláv törzsek helyezkedtek el, illetve ott volt az erdő, amelybe nomád nép soha nem megy be — legalábbis jószántából —, keleti oldalról a besenyők szorították őket. Az egyirányú utca a magyarokat egyértelműen a Kárpát-medencébe vezette, amely valamelyest hasonlított Etelközhez; voltak steppei jellegű területei, igaz, annak sokkal gyengébb, rosszabb, kisebb kiadása. Nem véletlen, hogy a Kárpát-medencében néhány évtized után a magyarok felhagytak nomád életmódjukkal, és kénytelenek voltak áttérni a földművelésre.

Nyugaton a legborzalmasabb ellenség

— Miért nem vonultak tovább? Volt-e lehetőségük máshol végleges házat találni?

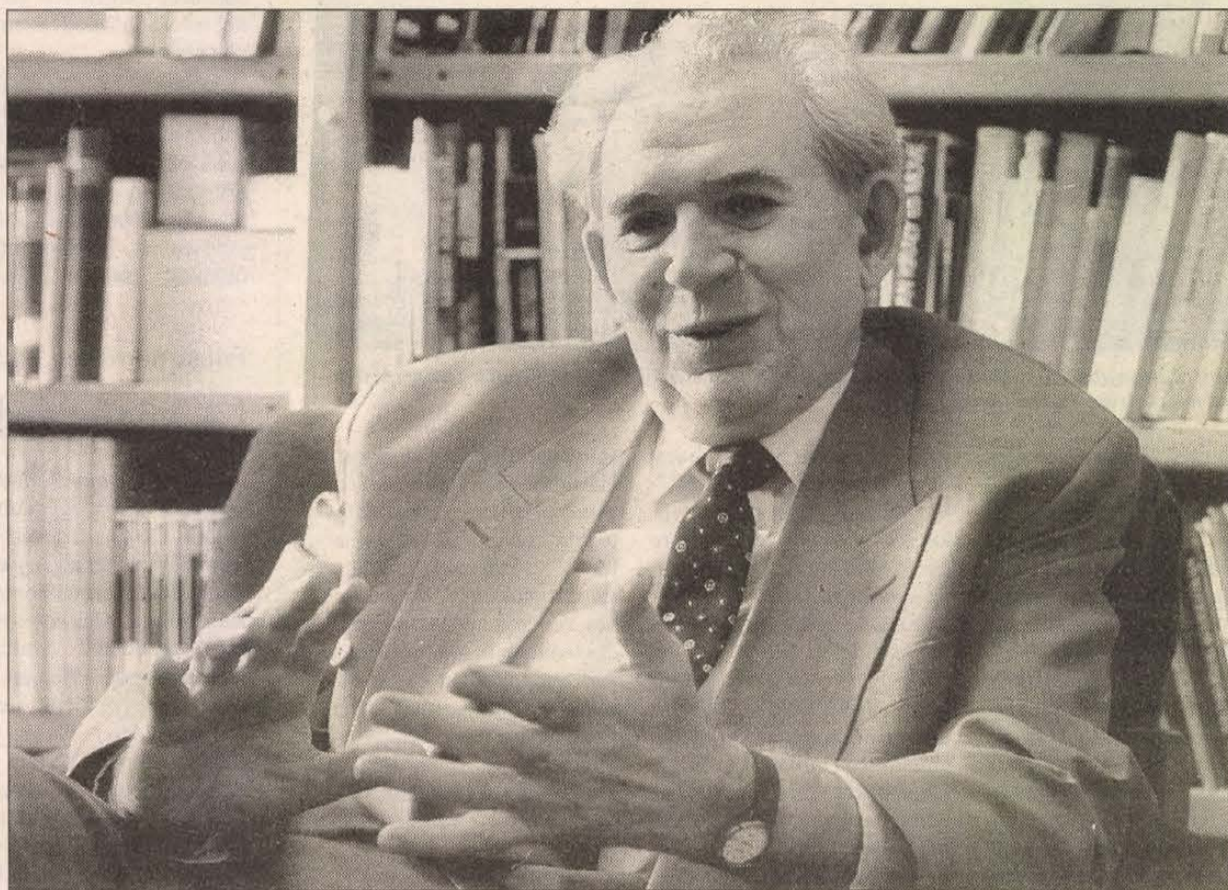
— Nem, ugyanis a Fertő-tótól nyugatra már nem találhattak steppét. A nagy állattartó, lóval foglalkozó, nomád magyarok sem az Alpok magas hegyei között, sem a német—lengyel síkság hideg éghajlatú, erdős vidékén, sem a mai Franciaország sík, de erdős területén nem tudtak megélni.

— Másrészt ezek a vidékek már foglaltak voltak...

— Részint foglaltak voltak, de ez egy nomád nép számára sohasem probléma, hihetetlenül életképes, és örömet leli abban, hogy háborúzhathat. Ki tudja tisztítani maga számára a terepet, ha a talaj- és éghajlati viszonyok erre lehetőséget nyújtanak. Nem véletlen azonban, hogy egyetlen nomád nép sem ment lakni a Fertő-tótól nyugatra, csak rabolni. Kalandozó hadjáratuk során a magyarok két ízben is eljutottak az Atlanti-óceánig, egyszer bizonyosan az Ibériai-félszigetre, sokszor vették az irányt Dél-Itália felé, az olasz eszímának a legdélibb részére, vagy Konstantinápoly alá, tehát irtatlan távolságokat tettek meg, miközben eszük ágában nem volt ott letelepedni, kifejezetten csak zsákmányolni akartak.

— Nyilván nem voltak ott kedvelt vendégek.

— Sőt, a nyugatabbra élőktől a legborzalmasabb jelzőket kapták,

Dr. Kristó Gyula: „Azt méltatjuk, hogy a magyarság bekerült a Kárpát-medencébe, és itt meg tudott maradni...”

FOTÓ: KOVÁCS ERZSÉBET

hiszen lerombolták otthonaikat, felégették templomaikat, meggyilkolták családtagjaikat, barbár módon viselkedtek, és minden mozgatható dolgot elvittek. Főleg kétféle zsákmányt szerettek nagyon a magyarok, az élelmet — lovas nomád eleinket ugyanis a Kárpát-medence nem tudta eltartani, csak később, a letelepedés után, a földművelés nyújtott jóval nagyobb hozamot — és a nemesfémeket. Tetszett nekik a nemesfém csillogása, bár nemigen tudták értéket kezelni. Ezt bizonyítja, hogy az elrabolt pénzeket, amelyeknek Nyugat-Európában már értékmérő szerepük volt, egyszerűen átfűrték, és díszként viselték.

„A fáradaimokat derekasan tűrik”

— Erényeik is voltak a magyaroknak?

— Természetesen, csupa olyanok, amelyek a lovas nomádokra jellemzőek. Bölcs Leó bizánci császár 905-ben leírta, milyenek a magyarok. Íme: „Ez a nép feljebbvalóitól kemény és súlyos büntetéseket szenved elkövetett vétkeiért, s amelyet így nem szeretet, hanem félelem tart féken. A fáradaimokat és a nehézségeket derekasan tűri. Dacol a hőséggel és faggal, és a szükségletekben való egyéb nélkülözésekkel. Lévéen nomád nép. A türkök (Bölcs Leó így nevezte a magyarokat — A szerk.) törzsei fürkészők, szándékait rejtegetők, barátságatlanok és megbízhatatlanok, s mivel telhetetlen kincsszomj rabjai, semmibe se veszik az esküt, sem szerződéseket nem tartanak meg, sem ajándékokkal nem elégszenek meg. Hanem mielőtt az adottat elfogadnák, fondorlaton és szerződésszegésen török a fejüket. Úgyesen kilesik a kedvező alkalmakat, s ellenségeiket nem annyira karjukkal és haderejükkel igyekeznek leverni, mint inkább csel, rajtaütés, és a szükségletekben való megszorítás útján.” Nos gyakorlatilag egy tipikus nomád leírást kapunk. Abban a korban például pénzzel keltezett sírokat találtak, ahol a pénzböcsöt uralkodó 930 táján élt, tehát ott nem temetkeztek 895-ben. A régészetben tehát a honfoglalás kora sok évtizedet fog át.

— Mikorra tehető a magyarok megjelenése Békés megye területén?

— A honfoglalással egy időre, 895—896-ra, azaz a nagyobb valószínűség 895 mellett szól, de nem lehet kizárni a 896-ot sem. Azt mondhatjuk, hogy nem korábban 895-nél és nem később 896-nál.

— A mocsaras, vizes terep igazán nem kedvezett a nomád életmódnak. Hogyan tudtak mégis gyökeret verni?

Éppen elfogadták ezt a vidéket

— Rendszeresen a partosabb részeket szállták meg. Orosháza környékén is található néhány laposabb, 2—3—4 méterrel az átlagos szint alatti rész, de nem ezeket, hanem a magasabb helyeket keresték. Tény, hogy nem biztosított az etelközihez hasonló, jó viszonyokat a legeltetésre, de végül is Békés megye a még éppen elfogadható területhez tartozott. Nem vitás azonban, hogy a honfoglaló magyarok nagyobb tömegei nem Békés megye területén szálltak meg. Igazából a homokos vidékeket kedvelték, a Duna—Tisza közt, a Nyírséget, illetve a ma Szlovákiához tartozó Csallóköztől északra fekvő területet. Békés megyében szép számmal ismerünk honfoglaláskori anyagot, sajnos azonban a régészet nincs abban a helyzetben, hogy évtizednyi, negyedszázadnyi pontossággal meg tudja határozni egy-egy sír, temető megnyitását. Orosháza környékén például pénzzel keltezett sírokat találtak, ahol a pénzböcsöt uralkodó 930 táján élt, tehát ott nem temetkeztek 895-ben. A régészetben tehát a honfoglalás kora sok évtizedet fog át.

— A honfoglaló magyarok találkoztak-e más népekkel Békés megye területén?

— Igen. Nagyon sokáig az a vélekedés volt, hogy a Kárpát-medence úgyszólván üresen tátongott, és nem lakta senki. Ez nem

igaz, Békés megyében, Szarvas környékén olyan temetők kerültek elő, amelyek bizonyítják, hogy az avarok megélték a magyar honfoglalást. Ilyen leletek kerültek elő a Békés megyével közvetlenül határos, de már Csongrádba eső Székkutas területén. Nagyon valószínűnek tartjuk, hogy ebben a térségben — a Tisza—Maros—Körös között — szláv népesség is élt. Ma már egyre inkább azt valljuk, hogy az avarok arra az időre, amikor a magyar honfoglalás tehető, már nyelvükben elszlávosodtak.

— Mit tudhatunk a Békés megyében élő magyarok első évszázadairól, milyen volt az életmódja például a mágori Csolt nemzetségnél?

Kétszáz év alatt szálltak le a lóról

— Erről nagyon keveset tudunk. Egyáltalán nincsenek egységesen kimunkálva azok a támpontok, amelyek alapján a nomád életmódról történő nagy váltást a magyarság életében meg lehet fogni. Nagyon sok nehézséggel és gondnal terhelt dolgozik a magyar régészettudomány, a történettudomány. Békés megyéről frott források gyakorlatilag a XIII. századig alig szólnak. Egy-egy apró pici mozzanatot ismerünk. A régészeti emlékegyag viszont borzalmasan nehezen adja meg magát, mert sok vonatkozásban nem azokra válaszol, amiket kérdezzünk, vagy talán rosszul kérdezzünk, és ennél fogva eleve nem válaszol. Nem tudjuk megmondani, hogy Békés megyében hogyan történt az átmenet. Az országtalban valamikor a X.—XI. század fordulóján, Szent István idejében elkezdődött egy nagyon erőteljes keresztényesítés, ami hosszú évtizedeken keresztül tartott, és csak egy-két évszázaddal később zárult le. Azok a lovas nomádok, akiknek elődei a honfoglalást elvégezték, legalább két évszázad alatt szálltak le a lóról és szoktak a földműves tevékenységbe. Valószínű, hogy Békés megyében, amely a váradi püspökség területén létesült, a XI. század 30-as, 40-es éveiben indultak el a változások, tehát még inkább elnyújtottabb volt ez a folyamat. Hozzájárult ehhez, hogy nagyon sokáig az állattartásnak rezervátumai maradtak a későbbi időszakokban is. Viszonylag kevés a térségben a monostor. A Csolt monostor nagyon érdekes és szép emléke az alföldi monostori építészetnek. Ugyanilyen fajta monostorok a Dunántúlon körülbelül fél évszázaddal korábban már létesültek. A mennyiségi lemaradás még nagyobb, hiszen a Dunántúlon jóval több monostort építettek, sajnos az Alföldön lényegesen kevesebbet.

— Igazán keserves kényszerűség lehetett a nomád magyaroknak leszállni a lóról, egy ősi hagyományt, életmódot feladni.

— Borzalmas dolog volt, és nem ment egyik pillanatról a másikra. Senki nem mondhatja ki jelszóként, hogy Szent István megteremtette Magyarországon a földművelést vagy a keresztényiséget. Sajnos oly' keveset tudunk a korai időszakokról, hogy ezeket nem mutathatjuk be teljes mélységükben, de elképesztő katalizma volt egy nép számára, amikor kiderült: az az életmód, hitvilág, társadalom-felépítési rend, amelyben eddig élt, tovább nem járható.

Egy nép önálló arcával

— Professzor úr, térjünk vissza beszélgetésünk bevezető gondolatára. Mű ünnepelhetünk a milicentárium évében Magyarországon?

— Úgy hiszem, hogy mi, amikor ünnepelünk, nem a magyarság ezerszáz évvel ezelőtti vereségére gondolunk. Azt méltatjuk, hogy a magyarság bekerült a Kárpát-medencébe, és itt meg tudott maradni, európai értékrendekhez igazodott. Gondolkodjunk el azon, mi történt, ha a magyarok Etelközben maradtak. Ebben az esetben véleményem szerint ma nem lenne magyarság. Csekély létszámánál és a térség óriási méreteinél fogva, illetve még nagyobb hódítók, a kunok és a mongolok későbbi előjövetelének okán a magyarság egyszerűen felszívódott volna. A honfoglalásban egyfelől azt az aktust értékelem, amelynek révén a magyarság — nem azonnal ugyan, de 60—70 év után — kiszakadt ebből a homogenizáló steppei nomád közegből, és önálló arcú lett. Másrészt, ha most megnézzük, hol tart Etelköz — a romániai Moldvárol, az önálló volt szovjet Moldáviáról és Ukrajnáról van szó —, akkor teljesen világos, hogy ha a magyarok esetleg megmaradnak Etelközben, gyakorlatilag az ott élő népeknek osztályrészül jutott folyamatokból részesültek volna. Egészen biztos, hogy nem lett volna humanizmus, reformáció, barokk, rokokó, tehát nem európai (nyugati-európai jellegű) történelmet élt volna meg ezalatt az ezerszáz év alatt a magyar nép. A honfoglalás biztosította önmagában a magyarság fennmaradását, másfelől azt, hogy állandóan megkísérelhetette a fejlettebb európai régiókhoz való felzárkózást. A magyar történelem ebben az olvasatban nem más és nem több a Kárpát-medencében, mint folyamatos felzárkózási kísérletek sora, és a felzárkózási kísérletek folyamatos kudarcának a sora. A honfoglalással a magyarság megkapta azt a lehetőséget, hogy sziszifuszi munkával állandóan görgesse a sziklát a hegyen felfelé, amely mindig visszacsúszik valamiért. Sziklája természetesen minden népnek, minden országnak van. Mindenki görgeti a saját szikláját egy szüntelen, örökös folyamatban.

— Professzor úr, köszönjük a beszélgetést.

L. E.